

de Seyyid Yahya Efendi¹¹²¹ Mekke, Kutub İbrahim Efendi¹¹²² Medine, Çeşmizâde Mustafa Efendi¹¹²³ ve Abdülhalim Efendi¹¹²⁴ Şam, Sahhaf Şeyhzâde Abdülbaki Efendi¹¹²⁵ Bursa kadılığına kadar yükselmiştir. Diğer talebeleri de yüksek kadılık ve müderrislik makamlarına gelmişlerdir.¹¹²⁶

3.4. Bahâî Mehmed Efendi (020108)

3.4.1. İlmî Yönü

Bahâî Mehmed Efendi Osmanlı ulemasının önde geleni olup dedeleri gibi şiir ve inşada maharetli, şair tabiatlı, haysiyet sahibi, Arapça lafızların terkiibine hâkim, parlak zihinli ve iyiyi kötüden ayıran olarak zikredilmektedir. Kâtip Çelebi onun herhangi bir ilmî kanun üzere tam görmediğini söyler. Gerekece olarak da onun yârânlarıyla sohbeti sevdiğini ve keyif verici nesnelere alışkanlığa kendisini tamamıyla kaptırdığından, iradesini dizginleyemediğinden ve insanlık hukukundan dışarı çıktığını ifade eder. Fakat yaratılıştan gelen kuvvetle sonuç çıkarma yeteneğine sahip olduğunu ve her alanda akranlarına ve benzerlerine üstün olduğunu da vurgular.¹¹²⁷ Ayrıca onun sağduyu ve doğru düşüncü sahibi kimse olduğunu, eğer yolunca tahsil görüp keyfe düşkün olmasaydı, Osmanlı ulemasının önde gelenlerden olacağını belirtir. Herhangi bir ilmî tam görmemekle beraber tanıklara dayanarak sonuca varmak gücüne sahip olduğunu söyler. Ayrıca halkın töresini bilen ârif bir kişi olduğunu ve halkın haline bakıp merhamet eylediğini ifade eder.¹¹²⁸

Aslında Kâtip Çelebi Bahâî Efendi'yi çok iyi bir şekilde tahlil etmiş, onun eksik yönlerini ve zaafalarını görüp dile getirmiştir. Doğru bulduğu yönlerini de takdir etmiştir. Bunda aynı dönemde yaşamaları sebebiyle muhtemelen çoğu defa aynı meclislerde bir araya gelmelerinin etkisi vardır. Onun zayıf bulunduğu ve cahil ola-

¹¹²¹ Şeyhî, *Vekayii'l-Fudalâ*, I, s. 232.

¹¹²² Şeyhî, *Vekayii'l-Fudalâ*, I, s. 237.

¹¹²³ Şeyhî, *Vekayii'l-Fudalâ*, I, s. 182.

¹¹²⁴ Şeyhî, *Vekayii'l-Fudalâ*, I, s. 435-436.

¹¹²⁵ Şeyhî, *Vekayii'l-Fudalâ*, I, s. 382-383.

¹¹²⁶ Bir kısmı için bkz. Atâî, *Hadaiku'l-Hakaik*, s. 716, 744-745; Şeyhî, *Vekayii'l-Fudalâ*, I, s. 122, 279, 293-294, 300, 335-336; Mehmet İpşirli, "Osmanlı İlmîye Teşkilatında Mülâzemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadaskeri Mehmed Efendi Zamana Ait Mülâzemet Kayıtları", *İÜEF Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, X-XI, İstanbul 1981-82, s. 227.

¹¹²⁷ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, II, s. 1078; *Târih-i Na'imâ*, V, s. 1504; Gökyay, Kâtip Çelebi, s. 114. Na'imâ da Bahâî Efendi'nin vefatını anlatırken başlangıçta Kâtip Çelebi ile aynı şeyleri dile getirirken en sonunda ise onun zatının denginin olmadığını ve her fende zamanının yeganesi olduğunu vurgular. *Târih-i Na'imâ*, V, s. 1509.

¹¹²⁸ Kâtip Çelebi, *Mizani'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1972, s. 37.

rak vurguladığı yönü ise riyâziyât ilmidir. Yeryüzünün yuvarlaklığından dolayı gece ve gündüzün süreleri arasında büyük fark olan memleketlerde namaz ve oruç vakitlerinin tayini konusu, dünyanın bir noktasında güneşin aynı anda doğup batması ve hangi yöne dönülürse dönülsün Mekke dışında bir yerin olup olmadığıyla ilgili meseleler zihnini kurcalamaktaydı. Bu üç konu da matematik ve geometri bilgisi gerektirmekte idi. Bunlar hakkında Şeyhülislam Bahâî Efendi'den fetva istemiş olup cevap gelmeyince kendisi bir risale kaleme almıştır. Risalenin adı *İlhâmü'l-Mukaddes min Feyzi'l-Akdes*'dir. Kendi sorduğu sorulara bu risalede cevap vermiştir. Ayrıca risalenin sonunda Bahâî Efendi'nin verdiği fetvayı göreyerek, buradaki yanlış ve bozuklukları düzeltmiştir.¹¹²⁹ Meseleyi yorumlayan Kâtip Çelebi onun ikinci meseleye dair verdiği fetvayı ise risalede nakletmiştir. Ve "*İslâh-ı cevâb*" başlığı altında, üç sebepten dolayı fetvadaki cevabın bildirilen doğru olamayacağı üzerinde durmuştur. Kâtip Çelebi'nin astronomi ile ilgili aklına gelen üç soruyu Bahâî Mehmed Efendi'ye sorması manidardır. Çünkü o ulemanın başıdır. Aslında onun nezdinde bütün ulemaya gönderme yapmaktadır. Aslında böylelikle devrin ulemasının da akli ilimlerden uzak olduğunu vurgulamaktadır. *İlhâmü'l-Mukaddes* ve *Mizânü'l-Hakk* adlı eserinde bu tarz eleştirileri ve örnekleri mevcuttur. Eserinde hendese (geometri) bilmeyen müftü ile hendese bilen müftü, hendese bilmeyen kadı ile hendese bilen kadının verdiği fetvaları aktarmış ve hendese bilenlerin haklı olduklarını ifade etmiştir. Burada Kâtip Çelebi, akli ilimleri reddeden İslam âlimlerinin, "*berri göğü bilmez câhil iken âlim geçindiklerini*" iddia etmektedir. Zeynep Aycibir'in de dile getirdiği gibi *İlhâmü'l-Mukaddes*'e *Mizânü'l-Hakk*'la ilişkili olarak bakıldığında müellifin eseri kaleme alırken tam olarak neyi hedeflemiş olduğunu daha iyi anlayabiliyoruz. Öylesine aklına takılıvermiş gibi sunduğu üç meseleyi Kâtip Çelebi'nin, aslında incelikle düşünüp tasarlamış olduğu gayet açıktır.¹¹³⁰

Bahâî Efendi her ne kadar fennî ilimlerde zayıf görülse de özellikle de edebî yönü kuvvetli bir şahsiyettir. Şuara tezkireleri onu döneminin "*Bir fâzül-i yegâne-dür ki kemend-i fazileti şu'le-i âfîtab-envâr olup şûarâ-yı zemânun eşârı ve bülegâ-yı cihânun serveri ve hünerveridir*"¹¹³¹ gibi ifadelerle övmüştür. Tâlik yazısını Derviş Abdi Efendi'den öğrenerek bu yazı türünde hattat olmuştur.¹¹³² Neşâti divanında Bahâî öven otuz sekiz beyitlik şiir yazmış orada "*Nikât-ı hattı kim ser-*

¹¹²⁹ Gökyay, *Kâtip Çelebi*, s. 31-32.

¹¹³⁰ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, s. CII-CIV; Kâtip Çelebi, *Mizani'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1972, s. 10-12.

¹¹³¹ *Tezkire-i Rizâ*, s. 70; Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir*, s. 237.

¹¹³² Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul (t.y), s. 96; Serhat Başar, *Osmanlı Şeyhülislamı*, s. 92-94.